

Med Gunner på visitats i Viborg

• Af Jesper Hjerminde, museumsinspektør

et Viborg, som Gunner færdedes i, har selvfølgelig ændret sig væsentligt, men det er muligt at pege på bygninger og steder, som også var der for 750 - 800 år siden. For eksempel er alle sognekirkerne jo borte, men mange steder i Viborg fortæller gadenavnene at her har der ligget een af de 12 kirker. Tallene i artiklen henviser til kortet side 78-79 og til teksten side 82-93.

På visitats

Vi spoler tiden tilbage til 15. juli 1240.

Det var tidlig morgen, solen var stået op og hanen havde allerede flere gange sagt godmorgen til den nye dag.

Bisp Gunner var en kirkens mand. Uddannet ved universitetet i Paris, siden munk og abbed i Øm og i de sidste år af sit næsten 100-årige liv biskop i Viborg.

Gunner har givetvis fulgt de kanoniske tider – altså de otte bønner i løbet af døgnet, hvilket har betydet, at han denne dag, hvor vi vil følge ham rundt på Asmild og i Viborg, har været oppe lidt før seks og straks efter messen og bønnen har taget fat på sit arbejde.

Stort folkehold

Først skulle Gunner tage sig af sit store folkehold. En biskop på den tid havde nemlig ganske mange folk under sig.

Øverst var hans kansler, som stod i spidsen for den

biskoppelige administration sammen med klerkene, sekretærerne. Til at bringe budskaber rundt i stiftet og blandt andet også invitere folk til fest på Asmild havde han en række løbere, budbringere, hvoraf nogle var til hest.

Der var også andre, der havde heste på Asmild, for Gunner havde sin egen hird, altså deciderede krigere med pansrede heste, brynjer, sværd, kedelhat, spyd og skjold. Hvor mange folk hirden bestod af, ved vi ikke.

Nu skal man ikke tro, at livet har udformet sig som på en mindre borg. Levnedbeskrivelsen anfører nemlig, at Gunner ikke tolererede hverken jagthunde eller falke.

Indirekte må vi anslå, at køkkenpersonalet har været ganske stort, da han jo med jævne mellemrum skulle bespise ganske mange folk her på Asmild. Nogle gange var det nonnerne, der blev bespist andre gange var det folk, der blev inviteret udefra.

Sidst skal nævnes to personer, som må have stået Gunner helt nær, hans personlige skriver og hans mundskænk, der bl.a. sørgede for, at han havde sine sølvskåle med sig, når han var på rejse og visitatser.

Tilsynsbesøg

Og netop denne skønne sommerdag var turen kommet til at føre tilsyn med kirkerne i Viborg.

Den første hilsen fra de mange kirker fik Gunner og hans skriver Johannes, da de bevægede sig ned mod søen, videre ud på den 100 meter brede landtange, henover den lille bro og tæt forbi det, som vi i dag kender som Borgvold.

Kirkeklokkerne satte i med at bimle, først fra Sct. Ib (1), så fulgte Sct. Mogens (2), Sct. Nicolai (3), Sct. Villads (4), Sct. Morten (5), Sct. Drotten (6), Sct. Stefan (7), Sct. Hans (8), Sct. Mathias (9), Sct. Budolfi (10), Sct. Peder (11) og til sidst faldt Sct. Mikkel (12) i.

Det gøs lidt i Gunner, det gjorde det hver gang han så de mange sognekirker, i alt 12 stykker, hvor en 7-8 stykker nærmest klyngede sig til byens bakke.

Stor byggeaktivitet

Oppe på toppen af bakkerne rejste Domkirken (18) sig og mindede mest af alt om en hønemor, der passede på sine mange kyllinger. Nogenlunde sådan måtte det se ud, når man nærmede sig det himmelske Jerusalem, forestillede han sig sikkert.

Flertallet af sognekirkerne var bygget i tilhuggede granitsten, mens andre endnu stod helt eller delvis bygget i træ.

Således nede ved Drottens kirke (6), i det nuværende Sct. Leoni Gade. Her havde man fået bygget et nyt kor i granit, men stadig stod skibet i de brede egetræsplanker. Højere oppe på bakken var der stor byggeaktivitet.

På begge sider af Domkirken skød røde teglmure op over beboelseshusene.

Det var tiggermunkene, franciskanerne i Gråbrødre-kloster (13) og dominikanerne i Sortebrødre-kloster (14) der byggede nye gudshuse i teglsten.

Det elegante kor med de høje slanke vinduer på sortebrødrenes kirke (14). (Foto: Kristian Melgaard).

Viborg med angivelse af de i teksten nævnte bygninger og anlæg. (Kort: Viborg kommune).

Sognekirkerne

- 1 Sankt Ibs kirke
- 2 Sankt Mogens kirke
- 3 Sankt Nicolai kirke
- 4 Sankt Villads kirken
- 5 Sankt Mortens kirke
- 6 Sankt Drottens kirke
- 7 Sankt Stefans kirke
- 8 Sankt Hans kirke
- 9 Sankt Mathias kirke
- 10 Sankt Budolfi kirke
- 11 Sankt Peders kirke
- 12 Sankt Mikkels kirken

Klostrene

- 13 Gråbrødre kloster
- 14 Sortebrødre kloster
- 15 Maria klostret
- 16 Budolfi nonnekloster
- 17 Asmild nonnekloster

Viborg Domkirke

- 18 Domkirken

Befæstning og borg

- 19 Vold og grav
- 20 Byporte nævnt fra nord: Sankt Ib, Sankt Mogens, Sankt Mathias, Sankt Hans og Sankt Mikkel
- 21 Borgvold

Bisp Gunnars hus

- 22 Bisp Gunnars hus (se side 38)

Selv på Domkirken havde man forladt de store og tunge granitsten og var gået over til den fikse og håndterbare teglsten.

Mærket af marked

Byen bar stadig præg af, at der lige havde været afholdt det årlige Sct. Kjelds marked.

De sidste handelsfolk var ved at pakke deres telte og varer sammen for at drage videre til det næste marked.

Mange ville dukke op igen, når byen i september fejrede Sct. Mauritius marked eller Moustes messe, som det blev kaldt lokalt eller til snapstingsmarkedet lige efter julehelligdagene.

Ja, enkelte gæster havde stadig markedsstemningen i kroppen.

*Volden i den nordlige del af byen har udnyttet en naturlig skrænt (20).
(Foto: Jesper Hjermind).*

Gunner måtte hovedrystende se til at en bonde fra oplandet måtte bindes til sin vogn, da han teede sig som en sindssyg. De omkringstående fortalte at det var det nye stærke tyske øl, der havde slået bunden ud af ham.

Knoglevejen

Gunners første visitats skulle ske i Sct. Drottens kirke, kirken med skibet helt i træ (6).

Da han og skriveren bevægede sig hen ad gaden, som løb langs med kirkediget, kunne Gunner ikke lade være med at smile lidt over vejmaterialiet. Her var allehånde slags affald puttet i vejbelægningen; rester fra en kammager og en bronzestøber, stumper af teglsten, slagger og massevis af dyreknogler og potteskår hentet fra en mødding.

Gaderne og stræderne flød med affald på bro-lægningen eller de brede planker, som man nogle steder havde udlagt, så man bedre kunne færdes, om man nu var til fods, til hest eller agede med oksekærre.

Langs med gader og stræder lå beboelseshusene. Nogle ganske få i sten og tegl. Langt hovedparten var bygget som bindingsværkshuse eller helt i egetræ som stav- eller bulhuse.

Mange husede håndværkere, bl.a. den kammager og bronzestøber, hvis affald var endt som vejbelægning på knoglevejen.

Næste stop var ude ved Sct. Mikkels kirken (12) ved det nuværende Klinikhus, hvor der også var hospital for de fattige.

På vej derud gik de ud gennem byens befæstning ved Mikkelsport (20) – ikke at den stod med høje volde og dybe grave, nej, disse var sløjfede kort tid efter at befæstningen var bygget i 1151 (19).

Nu stod der alene en række planker, som tilkende-

gav, at her begyndte byen, her gjaldt byens lov og man var pligtig til at betale skatter og afgifter til byen.

Stort og småt

Videre snoede de sig op mod vibjergenes højeste top og skriveren noterede sig stort og småt, der skulle udbedres ved kirkerne.

Nogle steder trængte man såmænd kun til en kraftig rengøring af kirkerummet, mens andre kirker havde huller i taget og mangelfulde kirkeriste, så de omstrejfende svin og får utilsigtet havde kronede dage på kirkegården.

Alt blev omhyggeligt nedfældet på pergament og præsten fik pålæg om, at tingene skulle være udbedret til næste visitats.

Lind strøm af pilgrimme

Endelig nåede de frem til Domkirken, Sct. Marias kirken (18).

Gunner glædede sig over den linde strøm af pilgrimme, der målbevidste vandrede forbi rådhuset ind gennem domkirkens store portal og forhal og hen mod en lille bygning i hjørnet mellem skibet og nordre tværskib.

Her befandt benene af Hellig Kjeld sig. Byens værnehelgen, som døde 1150 og blev helgenkåret i 1189. Nu hvilede han i et gyldent skrin i sit eget kapel og de mange besøgende gav et ikke ringe økonomisk tilskud til domkirken.

Hvad Gunner selvfølgelig ikke kunne vide, var at han selv en snes år senere ville blive stedt til hvile foran alteret i Sct. Kjelds kapel (se side 47).

Klokkestøberi

Det var ved at blive sent og Gunner og skriveren bevæ-

Dragehovedet blev fundet under nedbrydningen af Domkirken i 1864 og menes at have prydet Sct. Kjelds skrin. (Foto: Nationalmuseet).

gede sig ned ad bjerget igen – forbi det store klokkestøberi ved foden af Domkirkebakken.

Her stoppede de op og beundrede en stor klokke, som støberen Nicolai havde støbt nogle dage forinden. Mens de stod og kiggede, kom mester selv med en af sine læredrenge bærende på en smeltedigel med gyldent bronze, som de hældte ned i en lerstøbeform.

Da bronzen var størknet slog mester med en træ-kølle på lerpakningen og et gyldent røgelseskar havde set dagens lys.

Skriveren Johannes gav tegn til, at de skulle videre, for de havde travlt. De hastede atter forbi Borgvold bankerne, videre ud på landtangen, over broen og frem mellem træerne hvor de anede Asmildklostets bygninger (17) og Gunnars hus (22) højere oppe på marken – de var hjemme.

Sognekirkerne i Viborg

I middelalderen var der i Viborg 12 sognekirker. Nogle kender vi blot af navn fra de skriftlige kilder, mens andre har afsløret deres grundplan gennem arkæologiske undersøgelser. Murermester Gullev, der levede fra 1806-1892, nævnes gerne som Viborgs første byarkæolog. Fra en række kirker har vi kun hans ord eller skitser for, at der er fundet spor af kirker.

- 1 Vi kender så at sige intet til **Sankt Ibs kirke**, der har ligget ved hjørnet af Sct. Nicolai Gade og Rosenstræde, men kirkens alterkalk er bevaret til i dag og befinder sig nu i Kastbjerg kirke på Djursland. Det er det eneste stykke middelalderlige inventar, der er bevaret fra en viborgensisk sognekirke. På den er indgravet: "Broder Niels, kaldet Mav, gav mig til Sankt Jacobs kirke, Viborgensere tænk på ham". Sankt Ib eller Sankt Jacob var apostel og broder til evangelisten Johannes. Sankt Jacob ligger begravet i Compostella i Nordspanien og den dag i dag er det en af kristendommens mest besøgte valfartssteder.
- 2 **Sankt Mogens kirke** har ligget på hjørnet af Rosenstræde og Sct. Mogens Gade, hvor beboerne gennem årene har opgravet fundamenter og skeletter. Mogens er en fordanskning af det latinske ord mag-

*Alterkalken fra Sct. Ibs kirke.
(Foto: Poul Pedersen).*

nus, som betyder stor. Flere helgener har senere båret dette navn, og det er mest sandsynligt, at kirken i Viborg er opkaldt efter den hellige Magnus fra Italien. Der stammer også en Magnus fra Orkneyøerne. Han blev dræbt i 1116 på en lille ø Egilsay og ligger begravet i domkirken i Kirkwall.

- 3 I 1970 fandt arkæologer fra Viborg Stiftsmuseum spor af **Sankt Nicolai kirke** på hjørnet af Sct. Ibs Gade og Søvej. Kirkeskibet var 10 m bredt og 15 m af skibets nordmur blev afdækket. Sankt Nicolai er de søfarendes helgen. En anden form af navnet Nikolai er Claus eller Sankt Claus, der blev til Santa Claus – julemandens navn i de engelsktalende områder.
- 4 Sankt Villehad eller **Villads kirken** lå ved Sct. Nicolai Gade og har været en kvaderstenskirke med apside. På grund af sin store fromhed og sit asketiske liv blev Villehad helgenkåret. Det fortælles, at Ansgar skrev hans helgenlegende. Det er tænkeligt, at Viborgs første biskop den tyskfødte Heribert har bragt relikvier af Villehad med til Viborg i 1060-erne.

5 **Sankt Mortens kirke** blev delvis afdækket ved en arkæologisk undersøgelse i begyndelsen af 1960'erne. Kirken bestod af skib og kor. På et tidspunkt i middelalderen blev vestenden afkortet med 5 m for at give plads til et tårn. Ovenover en af dørene har der siddet en halvrund dørøverligger, en tympanon.

Morten eller Martin er en fordanskning af Martinus. Martinus var en romersk officer, som senere blev biskop i Tours i Frankrig. Martin af Tours dødsdag den 11. november var i den katolske tid helgendag og den blev i Nord- og Mellemeuropa den store slagtedag, der fejredes med et spise- og drikkegilde. I Danmark blev det skik at spise gås mortensaften, dagen før Mortensdag.

6 Ved flere udgravninger fra 1963 til 2007 fandt arkæologerne spor af en kirke, **Sankt Drottens kirke** og kirkegård ved Sct. Leonis Gade. Den lille kirke, anslået længde ca. 21 m, har været bygget af granit og røde teglsten. Den vestlige ende af skibet og et tårn blev afdækket, resten af kirken ligger i dag under Ll. Sct. Mikkel's Gade. Fra kirkegården er i alt 171 grave blevet undersøgt. Kirken blev kaldt Drottens kirke eller Trinitatis kirke. Trinitatis betyder Treenigheden og Drotten gud eller herren på gammeldansk.

7 **Sankt Stefans kirke** og kirkegård var den kirke, der blev fundet rester af, da Ll. Sct. Mikkel's Gade blev udvidet i 1960. I en af gravene må være begravet en pilgrim, for her blev der fundet fire såkaldte Ibs-skaller (se billede). Den hellige Stefan blev stenet ihjel ca. 35 e.Kr. og er den første kristne martyrer.

De fire muslingeskaller fra en grav på Sct. Stefans kirkegård viser, at den gravlagte har været på pilgrimsfærd til Santiago de Compostella i Nordspanien, hvor Sct. Jacob ligger begravet. (Foto: Liselotte Sørensen).

- 8 På Nytorv registrerede Gulev mulige spor efter **Sankt Hans kirke**, da Nytorv blev omlagt i 1832. På hans sammentegning af sine iagttagelser fra 1886 ses et meget smalt skib med kor og tårn. Mod syd et sideskib. Kirken er opkaldt efter Johannes Døberer. Navnet Hans er den danske form for Johannes. Hans helgendag er den 24. juni, og vi tænder Sankt Hans bål aftenen før.
- 9 Omtrent midt på Hjultorvet lå **Sankt Mathias kirke** og kirkegård. Den bestod af skib, kor og en halvrund apsis og har haft en længde på ca. 29 m. Den arkæologiske udgravning i 1999 viste også spor efter en ældre trækirke, og ca. 250 skeletter

En stensat grav fra Sct. Mathias kirkegård. Den er nu udstillet på Viborg Stiftsmuseum. (Foto: Jesper Hjerminnd).

Blystykke med en sygdomsafværgende besværgelse er fundet i en grav på Sct. Mathias kirkegård. (Foto: Liselotte Sørensen).

er blevet udgravet. En enkelt grav skilte sig ud, idet den døde havde fået et blystykke med runeindskrift med i graven (se billede). Indskriften tydes som en trylleformular og en bøn til Jomfru Maria.

Kirken er opkaldt efter apostlen Mathias eller Mads på dansk. Han blev henrettet ved halshugning og afbildes derfor enten med en økse eller en hellebard.

10 Om **Sankt Budolfi kirke** nævner Gullev i 1848, at der er fundet skeletter og rester af en kirke i St. Sct. Peder Stræde, men gentagne arkæologiske undersøgelser her har ikke bragt kirken for dagen. Sankt Budolfi var en engelsk abbed, leder af et kloster i East Anglia. Han beskytter fiskere og søfarende.

11 Under den imponerende "Villa Tatoi" i Ll. Sct. Peder Stræde lå **Sankt Peders kirke**, som Gullev tegnede i 1870 som et gotisk langhus med skib og kor under samme tag. Men det var en utrolig lille kirke, kun ca. 14 m lang og 5 m bred. Flere ældre begravelser på kirkegården var ødelagt af kirkens fundamenter, så der har ligget en endnu ældre kirke på stedet.

Sankt Peter var den fremmeste af apostlene, over hans grav blev Peterskirken bygget, og paverne betragter sig som Peters efterfølgere. Evangeliet fortæller, at Jesus sagde til Peter: Jeg giver dig Himmelriges nøgler. Derfor afbildes Peter altid med en nøgle i hånden.

12 Blandt de mere velbevarede er **Sankt Mikkels kirken**, der nævnes i 1140 og lå uden for den

middelalderlige byvold (19) ved Klinikhuset. Kirken med skib og kor og tilhørende kirkegård blev udgravet i 1977. Der blev fundet mange grave på kirkegården.

Sankt Mikael eller Mikkel på dansk er ærkeenglen, der fører sjælene fra dødsriget til dommen på den yderste dag, hvor han vejer sjælens gode og onde gerninger.

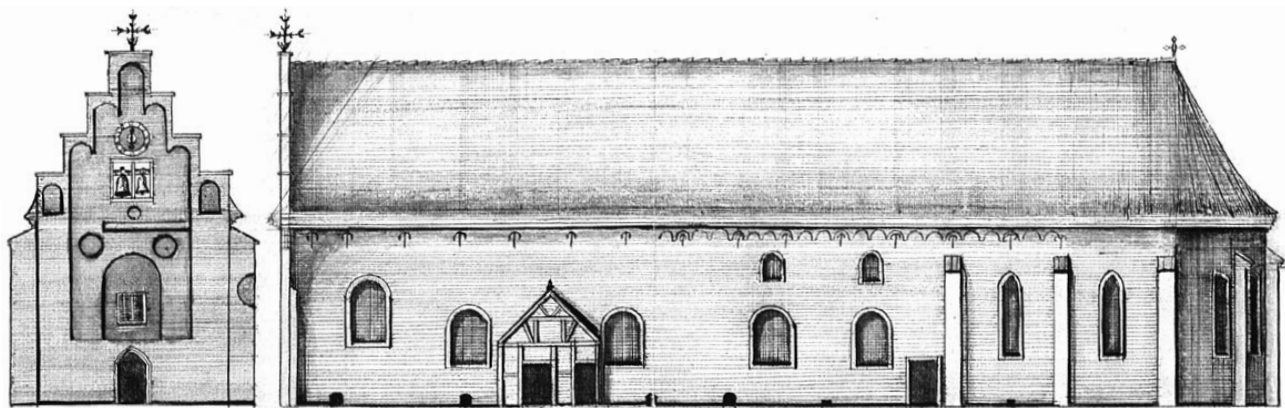
Sct. Mikkels kirke og kirkegård under udgravning. (Foto: Jens Velle).

Klostrene

Munke og nonner prægede også bybilledet i Gunners Viborg og byens folk kunne genkende deres orden på farven og snittet på deres kutter. Viborg havde gennem middelalderen fem klostre i byen, men på Gunners tid var der kun munke og nonner i fire af klostrene.

13 Tiggermunkene kom i det tidlige 1200-tal til Viborg og i 1235 grundlagde **gråbrødrene**, også kaldet franciskanerne, deres kloster i Viborg. Muligvis overtog de en ældre kirke eller et kapel på stedet. Det udbyggedes til et ganske stort kompleks, der omfattede to lukkede klostergårde med udløberfløje. Nogle af bygningerne i den nordre gård findes stadig bevaret. Selve kirken er væk, men vi kan følge murenes forløb i de klippede hække i det lille anlæg – Hans Tausens Minde – lidt nord for Domkirken. Reformationen udspillede sig i Gråbrødrenes kirke, hvor Hans Tausen fra 1529 prædikede for sine til-

hørere. Klosteret blev i den forbindelse ombygget til Kongens brug og man nyindrettede det som i dag kendes som "Kongens Kammer". I 1541 stadfæstede kongen en fundats, hvori det gamle Gråbrødre Kloster omdannedes til et hospital, d.v.s. et hjem for syge, gamle og fattige. Kirken blev benyttet til gudstjeneste frem til 1812, mens inventaret blev spredt over hele Jylland efter en auktion i 1813. Det store senmiddelalderlige krusifiks kom til Sortebrødre Kirke og alteret fra det tidlige 1600-tal til Vorde Kirke. I 1830 blev kirken endelig nedrevet.

Nr. Opstalt af Graae Brødre Kirke i Wiborg
paa den Vester Ende.

Nr. 2 Opstalt af Graae Brødre Kirke i Wiborg
paa den Synder Side.

Gråbrødrenes klosterkirke som Peder Jensen Abildskov så den i 1760. (Foto: Rigsarkivet).

Sortebrødrenes kirkes sydside med resterne af korsgangen - nu indrettet til sideskib. (Foto: Jesper Hjermind).

- 14 Vi ved ikke, hvornår tiggermunkene, **sortebrødrene** også kaldt dominikanerne, nåede til Viborg, men i 1246 deltog en Viborg-broder i et møde i Ribe. Kirken, Sortebrødre Kirke, benyttes stadig til gudstjeneste. I slutningen af middelalderen byggedes to kapeller til kirken, og de er nu indrettet til nordre sideskibe. Tårnet er fra 1696-1701. Af selve klosteret er alene den nordre korsgang bevaret. Den er i dag søndre sideskib i kirken. Ved forskellige jordarbejder er museet stødt på andre

dele af klosteret, som ser ud til at have været ca. 36 x 46 m stort.

Efter 1536 blev klosteret hjemsted for den første protestantiske biskop Jacob Skønning. Kort tid efter flyttede biskoppen, anlægget forfaldt og herefter blev det meste revet ned.

Koret huser kirkens pragtstykke, en fløjaltertavle skåret og malet i Antwerpen i 1520. Altertavlen kom til byen i 1728, hvor Frederik VII skænkede den til kirken efter den ødelæggende bybrand i 1726. Oprindeligt hang den på Københavns slot.

- 15 Augustiner-korherreerne** virkede som præster – dvs. korherrer eller kannikker ved Domkirken - ved gudstjenester, undervisning og som medarbejdere i biskoppens administration. Hermed havde de et andet hverv end deres søstre i augustinerklosteret ved Asmild kirke, der havde valgt klosterlivet langt fra verdens tummel og uro.

Hellig Kjeld på stolegavl fra Hvidbjerg Kirke. (Foto: Nationalmuseet).

I 1170-erne hører vi første gang med sikkerhed om augustiner-korherreerne ved Viborg Domkirke, men på dette tidspunkt havde de nok været 50 år i byen. De boede i Mariaklosteret i nærheden af Domkirken, hvor de levede sammen og spiste i fællesskab ganske som i et kloster. Mariaklosteret lå måske nord for Domkirken, som en fløj til den bygning, der i perioden 1834-1848 tjente som stænderhus. I 1440 ophævedes fællesskabet og kannikkerne mødtes i konventshuset, en stor sal med en midterpille, der lå på Domkirkens sydside. Augustiner-kanniken Kjeld eller Ketil, som han kaldtes i samtiden, er Viborgs skytshelgen. Han blev født på Randers-egnen og kom til Viborg, hvor han virkede som kannik ved Domkirken. Han var kendt for sit fromme liv og for at udføre flere mirakler. Straks efter sin død i 1150 begyndte folk at valfarte til hans grav. Her fik blinde synet igen, stumme begyndte at tale og mange blev befriet for onde ånder. Ved Absalons mellemkomst blev han officielt helgenkåret af Paven og skrinlagt i 1189. Når han gives på billeder ses han som augustiner-kannik med en alterkalk i hånden.

- 16** Det er aldrig lykkedes sikkert at fastslå hvor **Budolfi kirke og augustiner nonnekloster** har ligget. Det har nu nok ligget et eller andet sted i Sct. Peder Stræde, hvor det i 1760-erne forlød, at der skulle være fundet ruiner, fortæller Gullev. I løbet af 1200-tallet hører vi flere gange om klosteret i de skriftlige kilder. Sidste gang det omtales er i 1461 og da er det enten nedlagt eller nonnerne flyttet over til Asmild.

17 Asmild nonnekloster lå på den anden side af søen og det står nævnt flere steder i de gamle breve, at Margrethes kirke i Asmild var hjemsted for augustiner-nonner. Paven skrev således i et beskyttelsesbrev til Viborg Domkirke i 1167: *Paven tager på kapitlets bøn Margrethe Kirke i Asmild, hvilket kapitlets søstre holde deres gudstjeneste i, i sin beskyttelse, forudsættende, at Augustins regel skal overholdes der.*

Den ældste kirke på Asmild har været helt forunderlig med hele tre apsider og to sideskibe, helt forskellig fra den, man kan se i dag. Man kan dog ane sporene i væggene.

Viborg Stiftsmuseum undersøgte dele af klosteret i årene 1961-70, nemlig vestfløjen og dele af sydfløjen. Der blev ikke fundet spor af korsgange, men alene rester af fløjene. Klosteret er formodentlig påbegyndt i slutningen af 1100-tallet.

Meget af tiden for nonnerne på Asmild Kloster er gået med bøn, salmesang og afskrift af bøger. En anden yndet beskæftigelse har været syning og brodering af kirkelige tekstiler.

Der er også fundet andre former for tidsfordriv: en terning og en lille fløjte. Ikke ting man forventer i et kloster. Men lidt uregelmæssighed fra kloster-tugten har priorinden set gennem fingre med.

Asmild kirke rummer resterne af den tidlig frådstenskirke fra o.1100, der blev indrettet til klosterkirke for augustiner-nonnerne i årene omkring 1167. Foto: Kristian Melgaard.

Domkirken

18 Viborg Domkirkes nuværende udseende er et resultat af en næsten fuldstændig genopbygning i årene 1863-76. Stykke for stykke blev den tidligere kirke nedrevet og genopført i tilstræbt romansk stil. Det er en korskirke på ca. 70 m længde og med tårne på godt 42 m højde. Man regner med, at et domkirkebyggeri er igangsat efter stiftsinddelingen i 1060, men af denne kirke har vi ingen spor.

Den store oprindelige katedral, der stod frem til 1860-erne, er nok påbegyndt ca. 1130, men først engang i 1200-årene var kirken færdigbygget. Store partier har stået med røde munkesten, som for alvor vandt indpas som byggemateriale i slutningen af 1100-tallet. Af den kirke er kun krypten tilbage. Trapper på begge sider fører ned til krypten, hvis hvælvinger hviler på seks søjler – de to midterste af poleret porfyr, de andre af granit.

Viborg Domkirke fotograferet umiddelbart før nedbrydningen i 1863 (Foto: Rye).

Hist og her i væggene sidder der røde sten – jernal fra heden og rødsten fra Fur, samt hvide sten – kildekalk, også kaldet frådsten.

Kun sørgelige stumper findes af det rige middelalderlige inventar – resten er gået til under bybrandene, specielt under den store bybrand i 1726.

Den store syvarmede lysestage er skænket af kannik Peder Poulsen og fremstillet i Lübeck i 1494. Af kors-tolene er alene bevaret to stykker med billeder fra

Kristi korsfæstelse og af det skrin, som indeholdt Viborgs lokalhelgen Sankt Kjeld, et forgyldt beslag i form af et dragehoved (se side 81).

En kongelig grav kan kirken også byde på. Efter drabet på Erik Klipping i 1286 førtes liget af ham til Domkirken. En mørk gravsten i koret markerer graven.

Viborg Domkirke fotograferet i 2004. (Foto: Wing Photo/Viborg Turistbureau).

Befæstning og borg

19 Vold og grav

Som et resultat af borgerkrigen mellem kongerne Sven og Knud rejstes Viborgs befæstning (19) i 1050-51. Sven Grathe har gået rundt om byen med sine soldater og valgt at lægge vold og grav, hvor det strategisk var mest fornuftigt. Store ubebyggede områder, specielt nord i byen, bliver på den måde inddraget.

Museet har ved flere lejligheder fundet graven. Ved Reberbanen var den mindst tre meter dyb og bredden et sted mellem 5 og 10 m. Ved Volden er der bevaret en stump af volden, hvor den er bevaret i en højde af ca. 3 m (se side 80).

20 Byporte

Ingen af de fem byporte (20) er bevaret til i dag. Vi ved, at der i slutningen af 1600-tallet var fem byporte, nemlig fra nord: Sankt Ibs, Sankt Mogens, Sankt Hans, Sankt Mathias og Sankt Mikkels porte og som givet alle rækker tilbage til middelalderen. Sankt Mogens port nævnes i 1530 og var muret af teglsten og havde en hvælving over portrummet. De fire øvrige har været bygget af træ og nok nærmest været af form som en stor låge.

Viborg set fra Asmild 28. juni 1821 af O.J. Rawert. De to banker til højre i billedet er Borgvold og den nu forsvundne Lille Borgvold. (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

21 Borgvold

I 1313 nævnes det, at Erik Menved opfører en borg, det vi kender som Borgvold (21) i Viborg. Ikke som en del af byens befæstning, men primært for at styrke den danske konges tilstedeværelse efter et oprør, der synes planlagt på landstinget i Viborg. Stedet har givet været Borgvold, skønt navnet først kendes fra en kilde i 1558.

Borgvold er et ganske stort voldsted, ca. 110 x 90 m i grundplan, som rejser sig ca. 12 m over det

omgivende land. Nord for Store Borgvold lå Lille Borgvold, der blev bortgravet i slutningen af 1800-tallet.

Stedet blev undersøgt af G. F. S. Bruun i 1889, som fandt fundamentsten, der må have båret et stort trætårn og murbrokker. Rester af teglmure dukker fra tid til anden frem på de stier, der i dag snor sig op mod toppen. I 1988 blev der ved kloakering optaget træpæle, der kunne dateres til 1314.

Efterskrift

Visitatsteksten er tidligere benyttet ved et lille foredrag i forbindelse med Bisp Gunnars Gildes årlige Borgergilde i og ved Asmild kirke 15. august 2007.

Videre om middelalderbyen Viborg kan der læses i:

- Jesper Hjermand m. fl. *Klostre i Midt- og Vestjylland*. Viborg 2005.
- Jesper Hjermand. På sporet af Viborg middelalderlige sognekirker. *Viborg - Stiftet og byen*. Viborg 2010.

- Hans Krøngård Kristensen. *Middelalderbyen Viborg*. 1987
- Hans Krøngård Kristensen. Sognekirker, klostre og hospitaler. *Viborg Byes Historie 1. Oldtiden - 1726*. Viborg 1998

Jesper Hjermand

Født 1956. Uddannet som middelalderarkæolog og ansat som museumsinspektør ved Viborg Museum. Har skrevet en række bøger og artikler og har stået

for formidlingsinitiativer, hovedsageligt med afsæt i Viborg og Viborg-egnens arkæologi, kultur og lokalhistorie.